

УДК 37.032

СУЧАСНЕ БАЧЕННЯ «ВІЛЬНОГО РОЗВИТКУ» ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА ЯК УМОВИ ФОРМУВАННЯ САМОДОСТАТНЬОЇ ЛЮДИНИ

**Барило О.,
м.Чернігів**

Постановка проблеми. Останнім часом в усіх сферах життєдіяльності сучасної людини, чільне місце посідають проблеми пов'язані зі свободою вибору, свободою слова і думки, свободою та захистом прав кожної особистості. У демократичному суспільстві свобода особистості є головною цінністю й вимагає відповідного врахування прав і свобод людини в усіх галузях. Тому сьогодні серед різноманітних наукових досліджень провідне місце займають особистісно зорієнтовані, розвиваючі напрямки. Особливий інтерес до проблем розвитку особистості проявляють дослідники психолого-педагогічного та філософського спрямувань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Так, серед представників філософської галузі до питання свободи і розвитку особистості звертались В.Біблер, В.Босенко [2]. Знаходимо думки стосовно поняття свободи і різних аспектів розвитку особистості у яскравих роботах психологів Е.Карагодіної, В.Клименка, А.Сафронова. Сутність «звільнення» розкривається також у філософсько-езотеричних публікаціях С.Лазарева [5]. Проблеми пов'язані з вільним розвитком особистості, її цінностями висвітлюються і в педагогічних дослідженнях О.Барило, І.Зязюна, О.Растригіної, О.Сухомлинської, О.Пироженко, О.Пометун та ін.

Мета та наукова новизна. Серед проаналізованих джерел відсутнє окреме цілісне дослідження проблеми свободи розвитку особистості в сучасних умовах, оскільки кожен фахівець окремої наукової галузі є спеціалістом у конкретному напрямку і оперує поняттям свободи виходячи з власних світоглядних позицій, утворених на ґрунті знань отриманих крізь призму філософського, психологічного, педагогічного, релігійного, або езотеричного чуттєвого сприйняття оточуючого світу. Тому метою даної публікації став комплексний розгляд проблеми «вільного розвитку» особистості як умови формування самодостатньої, психічно здорової та освіченої людини з урахуванням синергетичного принципу здійснення педагогічного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Логіка розкриття проблеми вимагає розгляду сутності самого поняття «свобода», а також порівняння поглядів на «свободу розвитку» особистості у теоретичних роботах представників різних наукових напрямків (філософський, психологічний, педагогічний, езотеричний), оскільки різниця розуміння проблеми свободи розвитку лежить в одній площині – життєвий процес людини, що включає різні види діяльності, спрямовані на постійне зростання, підвищення рівня власної культури, а також виконання дій згідно індивідуальних планів щодо реалізації поставленої мети на кожному окремому життєвому відрізку.

Важливість застосування синергетичного підходу є обов'язковою умовою для даного дослідження, що дає змогу пояснити наукові ідеї, поняття не лише педагогічними

фактами, а й різноманітними нелінійними зв'язками між теоріями. Безумовно мистецтво оперування абстрактними теоретичними поняттями здійснюється філософами. Тому загально визнана суперечливість і багатогранність сутність поняття свободи неможливо побачити, з'ясувати або сприйняти безпосередньо чуттєвим способом. Її можливо лише усвідомити, тобто висловити у логіці понять, осягнути через рух понять. На цьому наголошує В.Босенко, говорячи про логічний рух понять за їх внутрішнім визначенням, у результаті чого народжується дійсний (об'єктивний) рух речей за їх внутрішнім протиріччям, тобто у їх сутності – русі, розвитку, а не зовнішності, формі, ілюзорності [2, с.13]. Така робота логіки, тобто діалектичного способу мислення, пізнання, як метод, поки що не має належного місця у сучасній педагогіці. У зв'язку з цим розгляд проблеми необхідно здійснювати з позицій «філософствуючої педагогіки».

Так, про цю необхідність переконливо говорить нам і стан сучасного руху життя: «Человек вызвал к жизни такие производительные силы (и такие силы природы задействовал в них), логика которых не осваивается старым, традиционным способом мышления и способом деятельности, организацией труда и производства, старой дисциплиной труда и мышления. Тут открыто осуществляется диалектический процесс. И его диалектическая логика требует от всех и каждого диалектического (внутренне противоречивого) типа мышления и действия...» [2, с.198-199]. Отже, зміна усвідомлення понять, форм і методів організації педагогічної взаємодії між молодістю і досвідченою особистостями з філософської точки зору є істинною свободою як умовою для розвитку особистості студента і майбутньої самодостатньої дорослої людини.

Поряд з цим, в умовах справжньої, небезпечної свободи (яка не має нічого спільного з анархією) присутня свідомо дисципліна побудована на повній довірі до особистості та самоконтролі, на почутті справжньої глибокої поваги до педагога, до його авторитету. «Справжній авторитет передбачає вільне підкорення, коли людина не лише робить те, що потрібно, але й бажає робити те що потрібно... і далі від цього буде залежати, авторитетне це підкорення чи авторитарне» [2, с.212]. Природно, що усвідомлені дії особистості у навчальній (пізнавальній), або поведінковій діяльності забезпечують відчуття спокійного гармонійного поступу у часі та просторі, та створюють справжній висококультурний менталітет, на який сьогодні часто посилаються, говорячи про особистість європейських країн.

Світогляд сучасних педагогів дуже різноманітний, оскільки загал працівників освітньої галузі складається з різновікових категорій, де залишаються типи мислення, притаманні формам світогляду радянських часів, присутній поверховий погляд на виконання освітньої функції Педагога

у окремих молодих «формально-кваліфікованих» кадрів. Та все-ж таки, симбіоз і творча співпраця справжніх якісних кадрів різного віку, яким притаманні риси висококультурної, розвиненої і творчої особистості (про яку сьогодні говорять гармонійна, цілісна, самодостатня) забезпечує поступовий рух освітніх реформ у якісній площині.

Так, у процесі здійснення практичних педагогічних досліджень автори сучасних освітніх технологій все частіше зупиняються на розвивальних методиках і технологіях. При цьому творчі педагоги зосереджуються на технологічних особливостях освітньої системи котра могла б забезпечити такі результати навчально-виховного процесу, в яких на першому місці стояли б не сума знань, умінь та навичок, необхідна для оволодіння спеціальностями, а здатність до самоформування і саморозвитку (що, на нашу думку, і є тією справжньою умовою небезпечної свободи розвитку особистості молодій людині).

Так, до проблеми свободи розвитку особистості близькими за сутністю та методологічними основами є моделі діалогічного навчання. Частина педагогів, на жаль, зводить технологію діалогу до проблеми спілкування, до актуалізації комунікативної функції особистості. Але, у контексті даної наукової детальніше розглянемо освітню технологію діалогу культур (далі – ДК).

Безумовно, контексту розглядуваної проблеми відповідають за сутністю ідеї вчених ХХ століття – культури як діалогу М.Бахтіна, внутрішньої мови Л.Виготського, філософської логіки культури В.Біблера, котрі лежать в основі виникнення технології діалогу культур.

У словнику з педагогіки поєднання згаданих вище ідей М.Бахтіна та Л.Виготського має позитивне трактування, виходячи з самої природи діалогу яка є позитивним змістом свободи особистості, враховуючи, що у школі ДК діалог постає не лише як форма організації навчального процесу, а й як принцип організації самої науки. «Навчання у кожному навчальному циклі будується на основі внутрішнього діалогу, зав'язаного навколо «точок подиву» – вихідних загадок буття і мислення: загадка слова, загадка числа, загадка явища природи, загадка Я-свідомості, загадка моменту історії» [4, с.346-347].

Отже, справжнє розуміння «свободи розвитку особистості» у процесі навчання зустрічаємо у прихильників технологій ДК, оскільки вони зорієнтовані на формування діалогічної свідомості та мислення, звільнення від плоского раціоналізму, де «свобода» у педагогічному процесі набуває істинного значення, що забезпечує коректне й усвідомлене розуміння вільного розвитку особистості в сучасній педагогіці.

Так, наприклад, про це свідчать і висловлювання І.Вознесенського, котрий однією з особливостей методики ДК відмічає введення особистості учня в ситуацію діалогу, спонукання до пошуку відкритого знання, а не примушування до засвоєння закритого. «Сенс педагогічної діяльності, – зауважує І.Вознесенський, – визначається необхідністю «відкриття» учня, шляхом пошуку способу ініціації його устремління до дослідження, зворотної взаємодії з дорослим» [http://www.zarplata.ru/a-id-13722.html]. Тобто дорослий виступає посередником у процесі педагогічної взаємодії. На це вказує і досвід

практиків, зокрема І.Ігнатченко [http://osvita.ua/school/technol/710], котра у процесі впровадження технології ДК викристалізувала дві заповіді: 1. Я – учитель-співрозмовник, я можу «помилатись», мати іншу думку, але завжди буду поважати думку дитини, бо сама націлила її на це, допомогла створити власний погляд; 2. Я – учитель честі. Якщо дитина довірила мені свої думки чи почуття та вилила їх у творі, письмовому висловлюванні, це справа лише нас двох, і без дозволу дитини ніколи не читатиму текст для всього класу. Таким чином, у технологіях ДК враховується психологічний комфорт дитини, гармонійний вільний розвиток її особистості.

Як і сама модель вільної освіти, так і технології вільного розвитку особистості (до яких належать і технології ДК), побудовані на міцному фундаменті психологічних знань. Такі компоненти технологій ДК як діалог логік; внутрішній діалог; навчальний діалог; діалог з культурами; діалог педагогічних культур; діалог різного віку – за сутністю відповідають світоглядним позиціям представників психологічної галузі.

Так, яскравим прикладом розуміння сутності такого Діалогу у процесі педагогічної взаємодії є погляд Клименка В.: «Отже, необхідно налагодити способи спілкування, які гармонізують душі роз'єднаних людей і мови – інструменти мислення, розвитку почуттів і уяви. І тоді духовні багатства усіх людей будуть працювати на всіх, підкорюючись закону об'єднаних емкостей (рос. – сосудов): з більшого переливається у менший. А спільний рівень духовності всіх збільшується! Тут вже починає діяти не принцип ентропії – розпорощення енергії й інформації, а навпаки – відбувається їх згущування, ущільнення, стиснення і об'єднання у цілісності, здатні до саморозвитку як кількісно так і якісно» [3, с.369].

Поряд з цим, варто згадати окремі погляди А.Сафронова, які, на нашу думку, відповідають розумінню сутності Діалогу як умови вільного розвитку особистості. Відповідні твердження знаходимо у його роботах психологічного, філософського, соціологічного й культурологічного характеру («Системный подход к практике психологического развития», «Змінені стани свідомості в системі релігійного досвіду» (1999), «Йога: физиология, психосоматика, биоэнергетика» (2005), «Религия. Культурологические аспекты проблемы измененных состояний сознания» та ін.). Глибоко аналізуючи та порівнюючи різні духовні практики, релігійні культури й обряди, він узагальнено говорить про механізми внутрішньої роботи розуму. Безсумнівно у площині духовних та психологічних практик механізми роботи підсвідомості має вигляд зміненого стану свідомості (ЗСС). Істинність «свободи» розуму у розрізі психолого-езотеричних знань у нього має наступний опис: «...Ярким примером этого является буддийская космогония, сферы (рупа) и миры (лока) которой являются описаниями ИСС, последовательно достигаемых медитирующим. Так, первая «сфера» – сфера желаний, включает пять уровней (миров), соответствующих привязанностям к различным группам объектов, которые оставляются при прохождении соответствующего уровня. Вторая сфера – сфера форм, достигается медитирующим при освобождении от

емоциональных, но не интеллектуальных привязанностей (привязанности ума к формам). Третья – сфера без форм – есть состояние пустоты ума, в котором исчезают все привязанности к внешнему миру [7].

Розуміння свободи у механізмах «свободи розвитку особистості» має схоже трактування у контексті окремих езотеричних знань, які часто виступають об'єктом досліджень трансперсональної психології. Тут сутність усвідомлення поняття свободи вимагає тих же дій діалектичного мислення педагога-філософа, про яку вже зазначалось вище.

Так, аналізуючи «талант» шаманів, посвячених, монахів С.Грофф та Х.Кальвайт представляють ще одну картину істинності розуміння свободи і розвитку особистості: «посвященный становится «святым дураком», юродивым, постоянно переворачивающим мир с ног на голову... «святой дурак» указывает на ограниченность человеческих критериев, вновь ставит нас перед неопределенной природой нашего космического бытия, ведет нас за кулисы, чтобы заставить осознать искусственность наших культурных ценностей, – а затем показывает нам мир без предела, потому что он не классифицирован и не упорядочен в соответствии с искусственными противоположностями» [6, с.123].

Отже, за умов системного підходу до розуміння свободи у психологів знаходимо погляди на «звільнення» від комплексів, від стандартного світосприйняття та ін. При цьому у прихильників досліджень трансперсональної психології (Р.Уолш, Ф.Воон, Ч.Тарт, К. та С.Грофф та ін.) [6], як і у В.Клименка [3] усвідомлене пізнання «свободи» у процесі як духовних так і медитативних, тренінгових практик тісно пов'язане з поступом розвитку особистості, який забезпечується засобами звільнення психічної енергії, необхідної для більш глибокої внутрішньої роботи особистості у періоди її переходу до нового якісного етапу розвитку.

Філософи, педагоги, психологи, езотерики у своїх сферах діяльності пов'язані тим, що мають одну спільну мету – допомогти людині у процесі її формування (на який невпинно впливають засоби зовнішніх чинників соціуму) володіти механізмами саморозвитку, самоконтролю, самовдосконалення. При цьому, гармонійно взаємодіяти з оточуючим світом, залишаючись здоровою, вихованою, освіченою та культурною людиною. Оскільки іноді неконтрольований «вільний розвиток» особистості може призвести людину до небажаних результатів (залежність, розбещеність, фанатизм, психічні захворювання та ін.). У цьому напрямку працюють і представники релігійної сфери, оскільки як і згадані вище наукові галузі, релігія є невід'ємною складовою загальнолюдської культури і загалу знань.

У процесі здійснення аналізу наукових досліджень автори робіт, які стоять на методологічних засадах наукового, діалектичного світогляду, як, наприклад, В.Тіхоплав та Т.Тіхоплав («Физика веры», «Наше духовное исцеление» и др.) не заперечують можливостей для реалізації ідеї свободи розвитку особистості та взагалі її існування.

Натомість, автори робіт виключно релігійного

світогляду, іноді, не залишають місця для істинного розуміння «вільного розвитку особистості» і безжально критикують сучасні досягнення працівників інших сфер суспільної діяльності як невід'ємних частин культури. Зокрема це простежується у здійсненні аналізу шкільних підручників з валеології, українського народознавства та ін.: «..воспеваается «космизм» и «магизм», рекламируются магические народные фольклорные элементы.... «Всякие волшебства (как правило, благотворные, гуманистические), неутомимое создание повсюду талисманов пронизывали буквально все аспекты деятельности и родовой жизни украинцев. Фольклор нашего народа обильно отобразил это одержимое и благородное волшебство, создал силу магических формул – заговоров, нашептываний, заклинаний, молитв и других эзотерических сакральных текстов, которые использовали во время магически-ритуальных действий и обрядов». Некоторым оберегам (суевериям – прим. П.П.) детей учат с начальных классов. В учебниках «Украинское народоведение» для первого и второго класса помещено довольно информации о разных суевериях под видом народных обычаев. Эти учебники также изданы в Тернополе. Появилась и «хорошо забытая» новая вера украинцев – «Рунвіра» [Элементы сатанизма как часть школьной программы //http://svitlo.by.ru/biblioteka/].

Але істинне розуміння «свободи» у процесі розвитку будь-якої особистості під впливом зовнішніх чинників і факторів педагогічного впливу (батьки, народні традиції, фольклор, засоби масової інформації) не суперечить, і ні в якому разі, не забороняє формування та наявність у людини духовної культури [1]. Навпаки, за умов синергетичного підходу та синтезуючого світогляду, людини яка здійснює педагогічний вплив на особистість (батьків, бабусі, дідуся, священика, психолога, викладача ВНЗ та ін.) у процесі формування сучасної молоді людини, зокрема її світогляду, забезпечується процес гармонійного світосприйняття, завдяки якому стало б можливим вироблення у сучасної молоді «захисних механізмів» від негативного впливу зовнішньої інформації і від згадуваних вище негативних наслідків та результатів «вільного розвитку» особистості.

Насправді, в умовах сучасного переобтяження особистості різноманітною інформацією (не завжди якісного і не рідко руйнівного впливу на особистість) навчання сучасних студентів вимагає вдосконалення не лише освітніх технологій, а й перш за все, зміни світогляду людини яка здійснює педагогічний вплив. У наш час це можливо лише за умов об'єднання зусиль творчих представників філософської, педагогічної, психологічної, релігійної та езотеричної сфер діяльності.

Але поки що розбіжність у кольорі «окулярів» світосприйняття, котрі у представника окремої галузі «свої» породжує сутички і непорозуміння, а як наслідок прагнення знищити того, хто має «інші окуляри». «Кожен бачить лише те, що підказують йому почуття (рос. – чувства). За рамки чуттєвої моделі наша свідомість вийти не може. На створення нової моделі потрібна енергія, а у думки цієї енергії немає. Тому наша свідомість змальовує і пояснює світ крізь запас чуттєвих моделей» (переклад

з рос. – О.Баріло) [5, с.211], – зазначає з цього приводу С.Лазарєв. У його окремих думках і посиланнях на інші релігії також знаходимо матеріали для здійснення чергової спроби усвідомлення поняття істинної свободи – «неправильне розуміння Христом вищих Божественних законів, неправильне розуміння людьми того, що говорив Ісус Христос, це поверхове сприйняття великих істин, які Він намагався передати людям, це неготовність людей до нової інформації» [5, с.210-211]. Отже, як і сучасні помилки у сприйнятті релігійних вчень, (особливо фанатичне їх сприйняття), так і розмаїття релігій також є причиною ускладнення істинного розуміння свободи розвитку особистості сучасниками.

Висновки. 1. Процес сучасного вільного розвитку особистості ускладнюється розмаїттям поглядів на істинне розуміння «свободи розвитку» та її механізмів людьми з різними світоглядними позиціями. Спільність «звільнення», «просвітлення», «очищення», «діалогу», «подиву», «відкриття» полягає у механізмах роботи свідомості. У будь-яких ситуаціях, де має місце педагогічний вплив на особистість різними засобами і методами (виховання вдома, лекція, діалог зі священником, участь у тренінгах та ін.), очищення підсвідомості постає важливим етапом роботи над собою не лише тому, що дозволяє знизити притаманний сучасній (як молодій так і дорослій) людині

нейротизм, а й через те, що звільняє психічну енергію, необхідну для більш глибокої внутрішньої роботи особистості в процесі поступу до наступного якісного етапу розвитку.

2. Особливої уваги вимагають сучасні студенти, котрі сьогодні більше люблять міркувати, дискутувати та полемізувати, аніж тренувати пам'ять. Як свідчать психологи, сьогодні прийшли «діти-індіго», тобто діти, які багато чого знають із минулого життя та сприймають знання більше на якісному рівні, ніж на конкретному, кількісному. Тому сучасні заклади освіти необхідно забезпечити вдосконаленими освітніми технологіями.

3. Сучасну молодь сьогодні відносять до шостої раси людства (О.Еріх. «Жива етика»), покликаної творити життя на якісно новому рівні. У зв'язку з цим, окрім освітніх реформ і зміни освітніх технологій, необхідно прагнути до зміни світогляду людини яка здійснює педагогічний вплив. У наш час це можливо лише за умов об'єднання зусиль творчих ентузіастів, представників філософської, педагогічної, психологічної, релігійної та езотеричної сфер діяльності з метою забезпечення справжнього вільного розвитку особистості як умови для формування захисних механізмів роботи свідомості й підсвідомості людини від руйнівного впливу великої кількості негативних явищ і чинників сучасного соціуму.

Література та джерела

1. Баріло О.А. Ідеї вільного виховання в українській культурі / Олена Андріївна Баріло // Український вимір. Міжнародний збірник інформаційних, освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори. У 3-т. – Т. II. – Чернігів, ЧДПУ імені Т.Г.Шевченка, 2009. – С.233-236
2. Босенко В.А. Воспитать воспитателя. Заметки по философским вопросам педагогики и педагогическим проблемам философии / Валерий Алексеевич Босенко. – К.: Всеукраинский Союз рабочих, 2004. – 2004. – 352 с.
3. Клименко В.В. Как воспитать вундеркинда / Виктор Васильевич Клименко. – Харьков: Фолис, СПб.: Кристалл, 1996. – 463 с.
4. Коджаспирова Г.М. Словарь по педагогике / Г.М.Коджаспирова, О.Ю.Коджаспиров. – М.: ИКЦ «МарТ», Ростов-на-Дону, Издательский центр «МарТ». – 2005. – С.346-347
5. Лазарев С.Н. Человек будущего. Воспитание родителей / Сергей Николаевич Лазарев. – СПб., Часть 1. – 2008. – 232 с.
6. Пути за пределы «эго» / Под ред. Роджера Уолша и Френсис Воон. – Пер. с англ. М.Папуша, Е.Поле и К.Андреевой – М.: Изд-во Трансперсонального Института, 1996. – 318 с.
7. Сафронов А.Г. Змінені стани свідомості в системі релігійного досвіду / Андрій Григорович Сафронов // Наукові записки Харківського військового університету серія «Соціальна філософія, педагогіка, психологія». – Харків: ХВУ, 1999. – №4. – С.141-146

У статті розглянуто проблему вільного розвитку особистості з урахуванням синергетичного принципу у здійсненні педагогічних досліджень; розглянуто окремі діалогічні освітні технології як технології вільного розвитку особистості; наголошено на необхідності зміни світогляду людей, які здійснюють педагогічний вплив на сучасну особистість студента.

Ключові слова: свобода, вільний розвиток особистості, світогляд.

В статье рассмотрена проблема свободного развития личности с учетом синергетического принципа в осуществлении педагогических исследований; рассмотрены отдельные диалогические образовательные технологии как технологии свободного развития личности; подчеркнута необходимость изменения мировоззрения людей, которые педагогически воздействуют на современную личность студента.

Ключевые слова: свобода, свободное развитие личности, мировоззрение.

The author of the article has considered the issues of free personal development, taking into account the principle of synergy in the implementation of educational research, particular dialogic educational technologies have been considered as technologies of free personality development. The necessity to change the outlook of people who have pedagogical impact on the contemporary personality of a student has been stressed.

Key words: freedom, free development of personality, outlook.